

I

У жодній енциклопедії світу не знайти вам цієї Зачіплянки. А вона є, існує в реальності. Без звички навіть трохи дивно звучить. Зачіплянка. Хтось колись тут за щось зачепився. І так пішло. В давні, в дозаводські часи було, кажуть, на цьому місці велике село, що робило списи запорожцям. І коли мандрували козаки на Січ, то завертали сюди, щоб заpastися списками. Отоді, може, котрийсь козак і зачепився тут за якусь молодицю, поклавши початок династії.

Живуть на Зачіплянці здебільшого праведні люди, або, як Микола-студент сказав би, правильні. Роботяги. Металурги. Ті, чие життя розбите на зміни, денні і нічні. З одного краю селища сага блищить, з другого — облуплений собор біліє. Старовинний, козацький. А перед вікнами селища, за вишняками, за Дніпром, ніч крізь ніч палахкотить ятриво домен, вулканиться червоно. Там народжується метал. Небо тремтить і глибшим стає щоразу, коли металургійний випліскує заграви, бурхаючи з крутого берега лавою розпечених шлаків.

Буре небо над містом, бурі дими.

Опівночі, після того, як промчить, прошурхоче велосипедами нічна зміна у бік заводів, і, зморена денними клопатами, Зачіплянка нарешті поринає в сон, і висне над нею з просторів неба місяць зеленорогий, собор стоїть над селищами в задумі один серед тиші, серед світлої акацієвої ночі, що більше навіть не на ніч схожа, а на якусь, сказати б, антиніч. Вона тут незвичайна, ця антиніч, вона мовби зачаклована видом собору, заслухана німої музики його округлих, гармонійно поєднаних бань, наростаючих ярусів, його співучих ліній. Для неї, зачаєної в бажанні розгадати дивні якісь загадки, розшифрувати тайнописи віків, собор ще повен далекою музикою, гримить обвалом літургій, перелунює православними месама, піснеспівами, шепоче

жагою спокут, він ще повен гріхами, в яких тут каялись, і сповідями, і сльозами, і екстазом людських поривів, надій...

Заводи дають плавку, і, мов над вулканами під час виверження, заграви бурхають у небо, і вся глибінь його, враз оживши, починає дихати, пульсувати; відблиски неба грають ночами на стінах собору, на його верхах. Якщо о такій порі повертається з інституту Микола Баглай, студент металургійного, то він, ясна річ, зупиниться на майдані і за звичкою послухає собор, його мовчання, послухає оту не кожному доступну «музику сфер». Зачувши людину, замушкотить на соборі плавнева лелека, що вимостила собі гніздо в риштованні, обкинутому довкола однієї з бокових бань. Тільки став, задер голову — уже занепокоїлась, заворушилась, чи загравою розбуркана, чи за лелечат три-вожитись, щоб не повипадали з гнізда. Підвелася над гніздом, і між плавкими обрисами куполів вималювався ще один обрис — граціозний, на високій нозі силует.

Стоїть птаха, поглядає з соборної висоти на улюблену своєю з жабенятами сагу, що віддалік поблискує при місяці плесом, озирає сріблясті шатра акацій, що окутали Зачіплянку густим медвянистим духом.

Материзна все тут, предківщина студентова. Віки промовляють до нього в цей опівнічний час, коли вже не джмелять моторчики по садках, не шелестить вода із шлангів, і над заколисаною в місячнім сяйві Зачіплянкою, над її тихими вуличками панує тільки червона сторожкість неба та спокійна ясність собору. Вночі собор ніби ще величавіший, ніж удень. І ніколи не набридає студентові на нього дивитись. Один із тих велетів тисячолітніх, що розкидані по всій планеті, — то мов похмурі цитаделі стоять з щілинами вікон-бійниць, то стрілчастими шпильми десь черкаються хмар, то в розлогих опуклостях бань відтворюють образ неба... Серед людських поколінь, серед текучих віків височать незрушно, оклежавши себе символами-оздобами,

кам'яними химерами, вкарбувавши в собі пристрасті епох. І коли ті, далекі, прийдущі, виринувши з глибин всесвіту, наблизяться колись до нашої планети, перше, що їх здивує, безсумнівно, будуть... собори! І вони, інозоряні, теж стануть дошукуватись тайни пропорцій, ідеального суголосся думки й матеріалу, шукатимуть ніким досі не розгадані формули вічної краси!

Так буде, студент певен цього.

Безвітряно, і коксохімівського диму сьогодні не чути. Медом акацій пахне зачіплянська вуличка Весела. Шпорішем затяглась під парканами, а посередині пухкий килим пилюки, і по ньому легко пахкають студентські, розбиті на тренуваннях, кеди. Хоч нікуди ще хлопець і не літав, а йде по зачіплянському килиму, мов космонавт...

Для нього, для Баглая-молодшого, тут епіцентр життя. Тут чутніше, ніж будь-де, промовляє до тебе навколишній світ своєю мудрою нічною тишею, химерною рослинною в'яззю на відбілених місяцем шлакових стінах. Вночі при місяці більше, ніж удень, вражає тебе оце розкошисте зачіплянське бароко з кетяжистих акацій та виноградно-го буйнолиста. Все змінилося, розрослося, переплелось, і в усьому, в єдності всього — гармонія. І самий смисл буття чи не в тому, щоб пити красу цих ночей, жити у мудрій злагоді з природою, знати насолоду праці й поезію людських взаємин? І щоб навчитися цим дорожити, відчутти потребу все це берегти... Спочиває Весела, натрудившись, нагаласувавшись за день, розметавши натовпи своїх сірих, канючливих клопотів. Міцно спить під наркозом акацій, що аж до відчинених вікон звисають своїм рясним сріблястим суцвіттям. Не видно ні веранд, ні парканів, ні нужників — все повите нічними фантазіями акацій, химер'ям тіней. Тиша, сон і цвіт. Щось є чаклунське в таємничості нічного цвітіння, в місячнім мареві й тиші цих світлих акацієвих ночей. Все у спочинку, тільки дихають повно легені неба

та височить над селищем собор, чатує зачіплянські сні й сновидіння.

Повагом чвалає Баглай-студент у своєму трикотажному спортивному костюмі, щось намугикує йдучи. Запізнілий гук чути десь на Клиничку, йому відгукнулося на Циганівці чи на Колонії, хочеться й студентові гогокнути на всю горлянку, та, проте, совісно, люди ж сплять, тому й далі тільки впівголоса мугиче щось незрозуміле Зачіплянці, як і його інтегралі.

Крім Баглая-молодшого, є ще Баглай-старший, що за свій темперамент та задерикуватість раніше був знаний на селищах як Іван-дикий, чи Іван-рудий, а з певного часу відомий більше як «отой Баглай, що в Індії», або просто Віруньчин Іван. Зійшлися характерами Іван та Вірунька. Живуть душа в душу, біля їхнього двору, ніби знак ідилічної згоди в сімействі, під навислим цвітом акацій — лавиця чепурненька, зручна, з бильцем. Лавка, можна сказати, історична. Невдовзі після одруження Іван власноручно змайстрував її, щоб можна було вийти увечері й посидіти при тихих зорях з молодого дружиною в парі. Вгадав, видно, Іван вибрати місце: якраз там, може, лавку спорудив, де пращури колись сиділи на колодках. Бо як вечір, так і збіговисько біля лавки, з усієї вулиці — сюди, наче їм тут каша закопана. Цілий вечір товчуться під вікном, на гітарах бренькають. Доки Іван був дома, не раз гульки розганяв, в самих трусах вискакував, сухоребрый, закудланий зі сну, витрішкуватий, злий:

— Ану, киш мені звідси, гайдуряки¹, варакути!² Як ви мені вбринькались! Після зміни й відпочити не дають.

Сьогодні розжене тих бринькачів, а завтра вони знов тут, знов бренькають, регочуть під вікнами, ніби навмисне

---

¹ Розбійники. (Тут і далі прим. ред.)

² Бунтарі, заколотники.

випробовуючи Іванів терпець та оту його «дикість», коли від найменшого доторку чоловік уже завівся, уже спалахнув, як порох.

Здавна відомо, що заборонений плід — найсолодший. Живе за Баглаями, у бік саги, Ягор Катратий, запеклий садолюб. Одного літа, коли в садку його виноград наливався гронами, намислив старий поставити над кущами електропастуха. Тільки шарпне яке-небудь шпаченя за кущ — уже і «єсть контакт!», уже деренчить дзвінок у дідовій хаті, — вискакує розкошланий господар по тривозі. Звичайно, після цього нововведення навіть ті, кого раніше й не приманював Ягорів садок, тепер не минали нагоди потрясти кущі — цілу ніч дзвінок у хаті не змовкав. Довелося відмовитись старому від своєї раціоналізації. Те ж саме і з Івановою лавкою.

Зараз лавка вільна, — чи не тому й вільна, що господаря в хаті нема, що нікому вискакувати та полохати? Сама наче запрошує: сядь, студенте, відпочинь після трудів праведних! Навіть можна прилягти на лавці горілиць та ще й тут помугикати до нічних світил.

Тільки-но студент розлігся, відчувши себе в блаженстві супокою, як у відчиненім вікні з'явилася заспана Вірунька. Кругловида, повноплеча, злягла на підвіконня, білою пазухою до місяця світить.

Дивацтва контрактованого студента Віруньці добре знайомі, це ж тільки Микола має звичку о такій порі, не добрівши додому, розлягтися горичерева на чужій лавці, щоби знічев'я помугикати до зірок...

— Ловко ж ти вмовився, — подає Вірунька голос із вікна. — І співаєш гарно, тільки якби замовк, було б ще краше... Дітей мені побудиш.

— Мовчу. Співати заборонено. А думати?

— Нагнала якась уже думок?

— Ні, думки мої іншого характеру.

— Якого ж саме, коли не секрет?

— Обмислюю, Вірунько: чи не записатися мені в секцію класової боротьби?

— Це щось нове.

— Об'яву таку в нас біля деканату вивішено: «Записуйтеся у секцію класової боротьби»... в розумінні класичної тобто. Здорово?

Вірунька тихо сміється. Білі яблука шік поблискують, і плечі біліють, купаючись в місячнім молоці, і здається — пахне від неї молочно. Давно не доярка, а й досі від Віруньки молоком наче пахне, як тоді, коли Іван уперше привів її на Веселу. Водив та все показував їй, вихваляючись, викрикував гордовито: «На нашій вулиці анонімок не пишуть!..» Розкохалась, розповніла в щасливім заміжжі, в ідилії шлюбу, хоча на роботі їй доводиться нелегко, в тій гуркотняві шихтового двору, де Вірунька не перший рік висиджує зміну за зміною в кабіні свого крана. В цеху її називають ас-машиніст. Там Віруньчине обличчя завжди в респіраторній масці, яку вона не скидає протягом усієї зміни, щоб не отруюватись їдкою пилюкою агломерату. Мов королева, возсідає Вірунька десь аж у піднебессі цеху, десь там торкає пальчиками залізну гриву свого велетня-крана, і він, покірний найменшому її порухові, пересувається куди треба, з гуркотом загрибає тонни іржавого брухту, переносить в повітрі і з ще більшим гуркотом — у мульди, в мульди!¹ На вічних протягах, в ядучій пилюці, у скреготах заліза — таке її життя в чорній, літаючій над пеклом шихтового двору кабіні... А тут біленька кабінка її хати пливе у пахошах акацій, і сюркотливий коник десь із бур'янів тче і тче передовій кранівниці свою нічну поему... І так цілу ніч. І зорі галактик із глибин

---

¹ Мульда — металева форма для завантаження в сталеплавильні печі.

всесвіту цілу ніч прислухаються, як зачіплянські коники цвірчать...

— Чула, Вірунько, що нібито одержано сигнали якоїсь далекої зірки... Астрономи зафіксували: кожних сто днів регулярно повторюється, блимає із всесвіту таємничий радіомаяк... З якоїсь, може, позаземної цивілізації... Озиваються, стукають у двері...

— Ще їх нам не вистачало... Хоча це ти, мабуть, вигadaв.

— Вірунько, а що тобі собор наш говорить?

— Отой облуплений? Не чула, щоб він говорив.

— А ти вслухайся. Не так вухами, як душею...

— Моїй душі є до кого дослухатися: Івана оце знову ввісні бачила... Наче дно ковша прогоріло! Тільки підняли його, а дно — хрясь, метал розлився по цеху, вже й кран мій горить, залізо горить, а Іван стоїть, ні з місця!.. Я йому гукую, щоб тікав, а догукнути не можу, наче горло мені забили доломити та магnezити... Згориш, Іване, кричу, рятуйся ж! Від скрику свого й прокинулась... До чого б цей сон?

— Факіром Іван повернеться, йогом. Босий по розпеченим шлаку ходитиме.

— І нащо я його туди пустила? Ніколи більше самого не відпущу. На край світу посилатимуть, і я з ним... Бо так і життя зійде...

Смуток розлуки в голосі Віруньки, спрага чекання. Весь світ для неї повитий Іваном. Витворила собі його культ, та так, що нікому й розвінчати не вдасться. В інших чвари бувають та бійки, по судах та комітетах бігають, а в них злагода, доброжиток, неохололе кохання. Вже й діти школярчата, а вона все викрасовується перед своїм Іваном, як дівчина. Щоразу біжить у заводський парк, коли він там чергує з дружинниками. Можна подумати, що з ревнощів бігає за Іваном назирці, а вона себе ревнивою не вважає: просто очам любо дивитись, як Іван у парку із червоною пов'язкою на рукаві, суворий, безстрашний, веде свій

заводський патруль! Хміль миттю проходить у п'янюг, коли забачать Івана Баглая, різні вишкребки в кущі сахаються, бо сьогодні чергують мартенівці, то ж он рудий Іван із своїми дружинниками йде!.. Дарма що рудим називають, а серце в нього ніжне, справедливе, за те й покохала. Іноді і вночі кинеться, наче таксі біля двору загуло, фари сяйнули... Приїхав! Аж ні, то просто плавку дають. Для кого рудий та дикий, а Вірунька ніяк не шкодує, що обрала саме його, просто не може приховати гордоців, коли на заводі мова заходить про Івана: такий майстер сталеваріння! Віртуоз своєї справи... І ніяких тріщин у душі: який у житті, такий і на роботі — гарячий, нестримний, звідси і вміння, сталеварський талант... Я, каже, тільки до печі підходжу і вже грудьми чую, що там і як! Для Віруньки він перший серед усіх чародійник печей, недаремно саме на ньому зупинилися, коли заводських відбирали в Індію. І хоч не дивина тепер на селищах почути: той на Асуані, той в Афганістані, однак Віруньці здається, що тільки її Іванові випала така честь — українських металургів десь аж у Бхілаї¹ представляти, в тому жаркому штаті Мадх'я-Прадеш...

— Буде ж сюрприз: приїде братуха, а собору нема...

— Як це нема? — здивувалась Вірунька.

— Зносити збираються.

— Вперше чую. Мені до нього, правда, байдужки, але, щоб отак, людей не спитавшись... Та це вигадки, мабуть.

— Не вигадки. Діло кепське, якщо вже він став на заводі чийсь кар'єрі.

— Носишся ти, Миколо, з своїм собором, як із писаною торбою... Скажи краще, коли ти матері невістку приведеш? Мабуть же, маєш якусь там на шпильках?

— Ні, Вірунько.

— Так трудно вибрати?

---

¹ Місто в Індії.

— А думаєш — легко?

Наче щоб розсмішити Віру, Микола розповів, як вони пішли з хлопцями в суботу на танці, на оті самі твісти, що їх Вірунька не визнає. Під кінець вечора один якийсь тип, дегенерат кривоногий, відкликає їхню компанію вбік, пропонує пошепки: «Девочек треба? Можу влаштувати...»

— Та не подонок? — ще й зараз обурюється Микола. — Годилось би йому по тикві дати, та передумали: чи варто руки бруднити?

— Треба було його відвести в штаб дружини, — строго зауважила Вірунька. — Там для таких типів добра мітла приготована.

Віруньку подеколи теж можна бачити в парку в дружинницькому патрулі — записалася після того, як провела на Бхілаї свого Івана, грозу паркової хуліганви. Дехто, правда, іронізував з цього приводу: вдома город неполений, діти на бабиній шиї, а вона, підтримуючи Іванів престиж, з порушниками громадського порядку бореться.

— Кажуть, Вірунько, ти успішно отамануєш? — жартує Микола. — Всі патрулі перед тобою на витяжку?

— Смійся, смійся. А мені не до сміху, коли йдеш, а воно, пацаня яке-небудь, з першої получки причастилося і чіпляється до людей. Воно там і випило, як горобець, а скільки йому треба після цеху... Бліде, дохле, валяється під кущем, хіба ж не заболить душа? Та не я тобі мати! Вчора одне з ремісничат забралось, жовтороте, на танцмайданчик і давай до дівчат в'язнути. Ми з Ганною-мотористкою саме нагодилися: ану, лишень, голубчику, сюди! Одна за одне вухо, друга за друге і — в штаб. А воно ще й дибки стає, лихословить, тільки в штабі заскигло: оця, каже, тьотя вухо мені так скрутила, дивіться, аж розпухло... занесіть це в акт!

— Справді, Вірунько: хіба ти маєш право вільного громадянина — за вухо?

— А хуліганити воно має право? Теж мені захисник! Сам ти чого досі не в патрулях? Спортсмен, статура яка... Для чого ж ото м'язи нарощуєш?

— Спортом захоплюватись і п'яниць по парках підбирати — речі різні, Вірунько.

— А хто підбиратиме? Усе ми, жінки? А де ж ви, самбісти?

— Я не майстер руковивертання. Може, мені млостить від цього? Може, в мене відраза? Чи не єдиний з культур, який чогось вартий у наш час сумнівів і невизначеності, культ здорового античного тіла. На човна та по Дніпру — оце дотепно, оце по-моєму. Зрештою, що на цій грішній землі залишається людині, крім усмішки неба та ласки сонця?

— Усмішка неба — це гарно. Ти таки в нас поет...

— «Днів моїх золоті бергамоти обшугали, оббили вітри». Як це тобі?

— Теж твоє?

— Костя-сліпий склав: і слова, і музика його... Під баян виконує.

— Анонімок не пишуть, а хтось і на нього, на Костю, капнув у райраду! Нібито підпільно постачає Зачіплянку перваком тутешньої марки «сам жене»... Було мені за нього клопоту... Та як вам, кажу, не соромно незрячу людину вистежувати? Може, й стався коли такий гріх, вигнав до свята, а зараз чесно працює, роботу від артілі інвалідів додому бере... Кошики з верболозу робить, ними живе...

— Вірунько, не самими кошиками людина живе... «Днів моїх золоті бергамоти» — оце дає смак життю! — Микола захоплено стріпує чубом. — Чари поезії, чари музики — ось у чому людина явила свою унікальність, хіба ні? — Мистецтво в наш час притягує найшляхетніших. Мистецтво, Вірунько, — це, можливо, останнє пристанище свободи!..

— А, всі ви скептики, — відмахнулась Вірунька Івановою примовкою, яку вона часто повторює влад і невлад. — Багато ти мудракуєш, Миколо... Глянь, яка ніч. Дівчата боже-

волюють від кохання в такі ночі! Десь за ним, може, сохне яка, а він усе язика тренує... Ми з Іваном, коли познайомились, то справді мовби чари які найшли на нас, все життя мені засвітилось. І люди всі стали гарніші, і ферма... Пораєм корів, а я ні ясел, ні силосу не бачу, все поглядаю на шлях, коли вже ті шефи приїдуть, а з ними той рудий-кучерявий, що в нього щось шалене в очах...

Дуже, видно, заскучала Вірунька за Іваном, коли аж про таке заговорила, про інтими свої, що їх Микола раніше ніколи б, мабуть, не почув. Захмелена спогадами, затихає, злігши на лутку, зголодніло якось всміхається своїм гріхам, своїм любощам...

Садки стоять безшелесні, крізь них Микола час від часу дослухається до подвір'я Ягора Катратого. Гуси там загелготіли. Мабуть, Ягор з Дніпра повернувся, потривожив своїх підлеглих. Відтоді, як провели заводчани Катратого на пенсію, як з оркестром привезли ветерана-горнового аж на Веселу, інший промисел дід собі знайшов, не міг склавши руки сидіти. Спершу ходив по «халтурах», парове опалення забудовникам ставив, дахи вкривав трудно добутим шифером, хоч у самого хата ще й досі постаросвітському одна-однісінька на все селище соломою вшита. І так жив підробітками, аж поки сягнув давно жаданої посади — влаштувався бакенщиком на Дніпрі. Завелися в діда снасті риболовецькі, завелися знайомства з рибінспекторами, які часом навідуються до старого аж із міста змивати з себе гріхи.

А нещодавно на дідовім подвір'ї з'явилась нова таємнича особа. Хіба ж Віруньці з її чисто жіночою проникливістю важко догадатись, чого Микола раз у раз нашорощує вухо в той бік...

— Бачив, студенте, яка там у Ягора племінниця город поливає? Красуня ж! А ви спите! Хоч би коли на танці дівчину запросили, скептики нещасні...

Для скептиків, звісно, не зосталась непоміченою з'ява за Ягоровим парканом тієї загадкової особи, що Єлькою зветься. Однак нікому поки що не вдалося познайомитися з нею. Не раз найцікавіші з хлопців прошмигували велосипедами біля дідового двору, пригальмовуючи та ший витягаючи через паркан, але виманити на вулицю жоден не спромігся. Ані усмішки на смаглявому личку. Сама суворість, неприступність. Тільки деколи незнайомка зиркне покрадьки через паркан, зсупить брови на задивлених велосипедистів і знову погляд у землю, до шланга, що булькає водою; підніме його сердито, так і жди, що струменем межі очі тобі пужне! Найчастіше бачать її спиною до вулиці, бачив не раз і Микола ту постать струнку та ноги міцні, до мідного загорілі, зарошені по коліна в дідових полуницях, що від щедрого її поливання повиростають, мабуть, як гарбузи! Хто вона, та порушниця зачіплянського спокою, баламутка юнацьких ночей?

Нічого Миколі про неї не відомо. І в діда не вивудиш, мовчить, як скеля. Тільки й знає Баглай, що звідти вона, де степи, де будяки по балках, де смага сарматська на обвітрених лицях горить!

— Може, вона теж поетка? — каже навздогад Вірунька. — Бо як біжить до ларка за хлібом, то, мов намахана, людей жахається... Тільки тоді й вискакує, коли вуличка безлюдна, щоб ні з ким не зустрітись. Пробіжить, промайне, та все з озирками, наче за нею женуться...

Микола підводиться з лавки, робить для розминки кілька вільних помахів руками, потім каже задумливо:

— На добраніч тобі, Вірунько. Вітаю твоє класичне чекання. Вітаю в тобі Ярославну, що сумувала колись на валу.

— Тобі все жарти.

— Ніяких жартів. Жінки, по-моєму, перевершують чоловіків відвагою почуття і його красою... Коли я бачу жінку в любові, у святості чекання, мені хочеться вклонитися їй!

І Микола справді вклонився. І здалося Вірунці, що зробив це він без тіні жарту.

Цієї ночі Баглая водило щось по Зачіплянні, мов сновиду. Дома побував, води качнув, напився, потім біля Ягорового паркана маячила його постать, і гуси на нього сердито гелготали, — купами снігу білють вони проти місяця в загорожі під сараєм. Коло саги потім постояв, коло тієї рідної саги, де наче ще вчора лящало, барложилось, вихлюпувалось та скракогонів ганяло його смагляве дитинство. Студент-металург уже, а й зараз ще має звичку бовтатись у сазі, полохати в осоці карасів, і щоразу асистентами при ньому всі оті баглайчата, ткачення, шпаченята, вся ота замурзана зачіплянська гвардія, що віддана студентові безоглядно... Біля кладовища потім опинився, з другого боку Ягорового садка, серед забур'янених горбиків землі, над якими колись темними ночами нібито вставали фосфоричні силуети предків. Зараз не встають, а колись нібито вставали, лякали людей. Хто вони були, ті, вставші? Запорожці з списками? Перші металурги? І чого вставати їм — тісно лежати в землі? Чи підводило їх бажання подивитись на реальну свою прийдешність? Характерники нібито між ними були, ворожбити, дивовижні люди. Візьме дрібку рідної землі під шапку — і в похід, і земля ця дає йому такі чари, що, коли зійдеться з ворогом віч-на-віч, то ворог його не бачить. Чує басурманин, як козак сміється, чує, як кінь його ірже, а самого козака не видно. Невидимий, мов дух, а сміється!

Занедбано цвинтар, лише Великодніми святами сходять-ся сюди старенькі бабусі на поминки... Для них ті, що лежать у землі, не тлін, не розкладена матерія, а мовби якийсь підземельний шпиталь живих, відчуваючих... Цілі династії тут поховано металургів, тих, що списи постачали на Січ та гаківниці¹. Ще й зараз дещо знаходять. Якось викопали на

---

¹ Вид рушниць, що були на озброєнні в запорізьких козаків.

городі в Кінебаса ковшик крем'яний, міркували гуртом, що воно таке, для чого. А потім дотямили: та це ж ковшик метал розливати! Десь тут, видно, козацькі ливарні були!..

Баглаї — вихідці з такого роду. Слідом за старшим братом Микола ще підлітком пішов на завод, уперше крізь синь окулярів, крізь вічко братової печі побачив вируючий, як у надрах сонця, вогонь! Раз побачиш і ніколи, ніде того не забудеш... А коли вийдеш після зміни із брами, перше, що постає перед тобою над заводським парком, — чорний Титан Праці з розірваними ланцюгами в руках, відлитий з першого металу революції. Ніби герб заводу. Батько твій з товаришами його відливав. Глянеш — і щоразу тенькне тобі щось у душі...

Потім на велосипед — і гайда Широкою додому. Нагнувшись до керма, натискуєш на педалі, чешеш по бруківці, авоська з хлібиною теліпається, десь у кінці передмістя сонця червоний гарбуз котиться в пилюку. Велика вантажівка поперед тебе мчить з блідолицими заводськими мадоннами. Сидять під брезентовою халабудою в робочому одязі, напрацьовані, неговірки, стомлено з будки на тебе поглядають. Котрась потім, видно, смішне в тобі щось помітить, кивне подругам на тебе, капловухого фабзайця, і всі діви з халабуди починають хихикати, і ти їм зуби поскалиш, хіба шкода? Біля собору звернеш через майдан на свою заповітну Веселу, і вже ти досяг мети. Від закуреної брами заводської до материного порога — оце і вся путь ранньої юності твоєї.

У ремісничі та ФЗУ¹ Зачіплянка тепер інших послала, тих, у кого ще й вус не пробився, а ти зрілим студентом стоїш ось перед нічним незникаючим видом собору. Під тінню його минало життя поколінь. Були, перейшли, тепер ти з'явивсь. І після тебе прийдуть, житимуть на цій Зачіп-

---

¹ Фабрично-заводська школа.

лянци люди іншого складу, інших професій, кібернетики які-небудь, астронавти... Ким ти будеш для них? З яким почуттям тебе спом'януть? Кажуть, що інстинкт смерті є нібито визначальним у житті людини. Нібито все диктує страх перед невідомістю, перед тайною зникнення... Та чи так це насправді? Чи не більше мусить лякати живущого те, що проіснувати він може марно, безцільно, пройти дорогу життя людиною-авоською, відцвісти свої весни пустоцвітом? Так у чому все-таки він, «конечний зміст всієї мудрості земної?» Як бути справжнім? Як досконалитись? Як маєш повестись, щоб відчутти себе перед лицем всесвіту справді вінцем природи? Ось перед тобою шедевр, поема степового козацького зодчества. Є ритми свої в споруді собору, є вільний політ натхнення, любов висока... Чи створиш ти щось рівне цьому, щось краще за це? В чому твоя душа увічніть себе, де вони, поеми твої? Каже Вірунька, що дівчата божеволіють в такі ночі від кохання... А де ж та, ради якої ти збожеволів би, зустрівши її на своєму життєвім шляху, де та, яку оспівав би? Відомо, що кохання виникло на пізній стадії розвитку людства, торгом потім стало, ну, а далі? Розвиватиметься, напевно ж, у бік прекрасного, а не потворного... Чисте, святе це почуття завжди зостанеться найвищою піснею і життя, й мистецтва... Тільки де ж вона, твоя ще не виспівана пісня?

Мовчить собор. Щоразу перед ним Баглай почуває якийсь дивний смуток і щось навіть тривожне. Собор ніби має в собі щось від стихії, навіває щось таке ж велике, як навівають на людину степ, або ескадри хмар серед бурі, або окутані вічними димами чорні індустрійні bastiони заводів. Німотна музика собору, музика отих гармонійно піднятих у небо бань-куполів — вона для тебе реально існує, ти здатен її чути, хоча інші, здається, до неї глухі. Не злопам'ятна Зачіплянка, та все ж, мабуть, важко забути, чим був колись цей собор, найбільший, найпишніший в єпархії. І праведників,

і грішників — усіх він єднав. Пузаті попи ставали тут ще пузатішими, церковні старости, стрижені під горщик, намащені оливою, бряжчали горами мідяків на таріллі, злодіювали, наживалися на свічках, шахраї підрядчики одним махом відкуповувались тут від гріхів, старці та старчихи вмирали на папертях, а нещасним калікам, що звідусіль тяглися сюди, щоб зцілитися, добутися чуда, далеко не завжди вдавалось того чуда зазнати... Горіли свічки, з розмашистих кадил пахощами ладану обдавало людей, сяяли в рушниках ікони, півча — аж розлягався собор — переливалася райськими голосами, виспівуючи людям небесне, вічне блаженство, а після відправ знову їх викидало із небес у реальний жорстокий світ хижачтва, здирства, нестатків, світ бельгійських заводчиків і «рідних» мордатих стражників, получок і забастовок, пиятик і бійок до крові... Але це відійшло, розтануло разом із ладанними димами, зостався для студента тільки оцей довершений архітектурний витвір, оця симфонія пластики. Невже знесуть? Вірунька заспокоює, нема нібито причин зносити... Та якщо вже взялись за нього, якщо став він комусь на заваді, то причину знайдуть... Ох, важко буде встояти йому!.. А нащадки ж прийдуть, спитають колись: ану, якими ви були? Що збудували? Що зруйнували? Чим ваш дух трепетав?